

21. Hafner G. Pros and cons ensuing from fragmentation of international law [Електронний ресурс] / G. Hafner. – Режим доступу : <http://students.law.umich.edu/mjil/article-pdfs/v25n4-hafner.pdf>.
22. Koskenniemi M. International Law: Between Fragmentation and Constitutionalism, Speech delivered in Canberra, 27 November 2006 [Електронний ресурс] / M. Koskenniemi. – Режим доступу : <http://www.helsinki.fi/eci/Publications/MCanberra-06c.pdf>.
23. Pagliari A. S. Reflexiones sobre la fragmentacion del derecho internacional. Aplicacion y afectos / A. S. Pagliari // Revista Juridica. – 2009. – № 5.
24. Фрагментация международного права: трудности обусловленные диверсификацией и расширением сферы охвата международного права : Доклад Комиссии международного права: пятьдесят седьмая сессия (2 мая – 3 июня и 11 июля – 5 августа 2005 года) [Електронний ресурс] / Организация Объединённых Наций. – Нью-Йорк, 2005. – Режим доступу : <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2005/russian/chp11.pdf>.
25. Rodiles A. La fragmentación del derecho internacional. ¿Riesgos u oportunidades para México? / A. Rodiles // Anuario Mexicano de Derecho Internacional. – 2009.

В статті розглядається стан доктринального дослідження феномена фрагментації міжнародного права. Досліджується вчення явлення фрагментації в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, демонструється розвиток доктрини фрагментації.

The article deals with the doctrinal research of the phenomena of fragmentation of international law. It reviewed the ideas of scholars and demonstrates the development of the doctrine of fragmentation of international law.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.2013

УДК 327 (470: 560)

Крук Н. І., КНУ ім. Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧЧИНИ

В даній статті розглядаються проблеми сучасних українсько-турецьких відносин, перспективи їх подальшого розвитку. Аналізується роль українсько-турецького партнерства у формуванні зовнішньополітичної стратегії обох країн.

Туреччина завжди відігравала значну роль у формуванні українського національного руху та брала активну участь в нашому державотворенні. Співробітництво з Турецькою Республікою (ТР) має особливе значення для самоствердження України на регіональному і глобальному рівнях. Національні інтереси України і Туреччини суттєво співпадають у формуванні оптимального балансу сил у новій геополітичній ситуації, що склалася в регіоні після розпаду СРСР. Саме тому українсько-турецькі відносини співробітництва висувуються нині на першорядні позиції, отже дослідження українсько-турецьких політичних відносин є на даний час конче актуальним.

Проблеми українсько-турецьких відносин досліджено в роботах таких українських дослідників, як П. Варбанець, О. Волович, М. Воротнюк, Є. Габер, В. Каспрук, С. Корсунський, Н. Мхитарян, Л. Рассоха, В. Редькіна та ін. Особливо слід відзначити ґрунтовну працю Б. Сергійчука та В. Сергійчука [7]. Проте наразі дослідженню сучасних українсько-турецьких відносин та їх ролі в зовнішньополітичній стратегії обох країн приділяється недостатньо уваги, враховуючи важливість цих відносин як для України, так і для Туреччини.

Метою даної статті є аналіз стану сучасних українсько-турецьких відносин та перспектив їх подальшого розвитку, а також визначення ролі цих відносин у формуванні зовнішньополітичної стратегії України та Туреччини.

Турецька Республіка на сьогодні є важливою країною світу. Вона посідає 16-те місце серед 185 країн за кількістю населення, 32-е – за розміром території та 17-те – за розвитком економіки. За темпами економічного зростання Туреччина є наразі одним зі світових лідерів у світі. Усе це дає країні право називатися «БРІК Європи», що підкреслює її роль в одного з регіональних лідерів. Як цілком слушно зауважує Н. Мхитарян, «не відмовляючись від своєї ісламської ідентичності, вона намагається стати вагомою частиною Заходу. Відповідно, особливе місце у політиці Туреччини посідає процес інтеграції у західні структури» [4, 178].

Геополітично Україна і ТР знаходяться на перехресті шляхів між Сходом і Заходом. Це й визначає їх особливе становище: вони мають як отримувати позитивні здобутки, так і нейтралізувати загрози, що випливають з такого геополітичного положення. Перебуваючи між Сходом і Заходом обидві країни намагаються зберегти свою власну ідентичність, не підпасти під вплив ні одного, ні другого.

Двосторонні відносини України й Туреччини базуються на засадах рівноправ'я та вирізняються своєю гнучкістю. Туреччина завжди була та є найважливішим партнером нашої держави. У обох країн немає

ніяких взаємних претензій, на відміну від інших сусідніх з Україною країн. Особливе значення має саме регіональне співробітництво України з Туреччиною, бо саме ці дві країни є регіональними лідерами в Чорноморсько-каспійському регіоні (ЧКР). Має рацію Л. Рассоха, стверджуючи, що «національним інтересам як України, так і Турецької Республіки в Чорноморсько-каспійському регіоні відповідає його перетворення в зону миру, безпеки і співробітництва та вирішення проблем, які можливо вирішити лише за допомогою спільних зусиль» [5]. Нині авторитет Туреччини у ЧКР є значно вищим, ніж в Україні, проте це не заважає останній цілеспрямовано використовувати позитивний досвід Туреччини для збільшення свого міжнародного (принаймні в регіональному масштабі) авторитету.

Україна для Туреччини починаючи з 1991 р. стала важливим зовнішньополітичним партнером, оскільки існування незалежної України запобігає експансії Росії в ЧКР. Демократична, стабільна, політично орієнтована на Захід, Україна для Туреччини є надійним союзником у справі забезпечення стабільності в регіоні. Туреччина розглядає Україну як дружню країну, що завжди надасть їй підтримку у змаганнях з Росією, яка історично завжди була для Туреччини супротивником. Тут варто згадати постійні намагання імперської Росії, а потім й СРСР, встановити свій контроль над Чорноморськими проливами, що завжди негативно сприймалося Туреччиною. Україна, на відміну від Росії, такої мети ніколи не мала і не має.

Туреччина використовує активну зовнішньоекономічну співпрацю з Україною як певний інструмент протидії російському впливу в регіоні. Але українсько-турецьке співробітництво має значно більш глибокі підвалини, ніж лише ситуативна співпраця проти Російської експансії. Цілком вірною є думка В. Редькіної, що «воно спирається на прагматичні національні інтереси обох країн, має взаємовигідний характер та всі необхідні передумови для позитивного розвитку. Україна має можливість використовувати позитивний історичний досвід Туреччини, зокрема, у сфері розв'язання економічних проблем і демократичного державного будівництва» [6, с. 53].

Зовнішньополітичні двосторонні відносини України з ТР завжди носять рівний, доброзичливий, партнерський характер, між двома країнами немає ніяких проблемних питань. Можна погодитись з С. Корсунським, який відзначає, що «на регулярній основі відбуваються контакти вищого керівництва країн. Передбачається, що вироблення механізму стратегічного партнерства стане ключовим елементом у систематизації та подальшому розвитку двостороннього співробітництва. Плідні взаємини налагоджено й на міжпарламентській основі» [2, с. 27].

Українсько-турецькі відносини мають високий потенціал розвитку, їх інколи в Україні навіть називають «стратегічним партнерством». Проте такий термін до наших двосторонніх відносин наразі ще не може бути застосований з повним правом, оскільки сутність цих відносин не відповідає за змістом терміну «стратегічні». Турецька сторона вживає термін «стратегічне партнерство» стосовно відносин із Україною досить обережно. Ці відносини, на їх думку, є стратегічними тільки в певних сферах. Туреччина вважає, що обидві країни «рухаються до стратегічного партнерства» [1, с. 36-37]. Отже, Україна та Туреччина по-різному сприймають рівень двостороннього партнерства. Для реального встановлення саме стратегічного партнерства ще потрібно зробити дуже багато обом країнам.

Немає підстав заперечувати думку М. Воротнюк, що наявність потенціалу стратегічного партнерства між Україною і Туреччиною, хоча й не викликає сумнівів, але до реального втілення такого партнерства в життя ще далеко. Очевидно, що для виходу на такий рівень недостатньо лише того, що глибоких протиріч і конфліктів між країнами немає, а «Чорне море не розділяє, а об'єднує» їх [1, с. 36-37].

Незважаючи на це, обидві країни впевнено рухаються у напрямку розвитку та поглиблення стратегічного партнерства. Так, Україна вперше за останнє десятиріччя була згадана серед пріоритетних зовнішньополітичних партнерів Туреччини. На третій щорічній Конференції дипломатичного корпусу Туреччини (3-8 січня 2011 року) серед пріоритетних завдань держави у зовнішньополітичній сфері виокремлювалось заснування з Україною (а також з Росією та Болгарією) Ради стратегічного партнерства, діяльність якої передбачає створення зони вільної торгівлі, скасування візового режиму, розвиток транспортних коридорів і підтримання безпеки в ЧКР. На даному етапі розширення стратегічного партнерства з Україною розглядається керівництвом Туреччини як важливий складник загальних зусиль зі зміцнення зони миру, стабільності та сталого соціально-економічного розвитку в ЧКР.

Парламентські вибори у Туреччині 12 червня 2011 року підтвердили налаштованість уряду Р. Ердогана на продовження курсу багатовекторної зовнішньої політики, зміцнення та прагматизацію відносин із традиційними партнерами та розширення зони своїх інтересів. Цей курс був чітко прописаний у передвиборчій програмі ПСР [4, 181].

22 грудня 2011 року відбувся офіційний візит Президента України В. Януковича до ТР, в ході якого Президент України зустрівся з Президентом ТР А. Гюлем та прем'єр-міністром Р. Ердоганом. Під головуванням Президента України В. Януковича та прем'єр-міністра

Туреччини Р. Ердогана відбулось перше засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною та Турецькою Республікою.

5 червня 2012 р. Президент України В. Янукович здійснив робочий візит до ТР, де взяв участь у Регіональному саміті Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) по Європі, Близькому Сходу, Північній Африці та Центральній Азії в Стамбулі. Візит відбувся на запрошення Керівника Уряду ТР. В ході візиту Президент України зустрівся з Прем'єр-міністром Р. Ердоганом.

Отже, можна стверджувати, що двосторонні українсько-турецькі відносини на даний час активно розвиваються та поглиблюються. Можливість встановлення справжнього стратегічного партнерства залишається дуже реальною.

Проте, час працює, на жаль, не на користь такому розвитку подій. Умови для встановлення та розвитку українсько-турецького стратегічного партнерства стають дедалі все менш сприятливими. Це обумовлено тим, що Туреччина стає все більш активно в своїй зовнішній політиці, причому в усіх її напрямках. Як вірно стверджує М. Воротнюк, турецька влада «постійно наголошує на необхідності «присутності Туреччини скрізь», необхідності бути глобальним, а не лише регіональним гравцем. Отже, з огляду на зростаючу активність Туреччини, можна припустити, що Україна, напевно, може зникнути із сфери турецьких інтересів. Вона, без перебільшення, не вписується в інтереси турецької зовнішньої політики, де пріоритетами є ЄС, Росія, Кавказ. Туреччина бачить її не як окремих напрям зовнішньої політики, а радше як частину регіональної перспективи. Якщо Україна реально бажає розвивати стратегічне партнерство, то її керівництво має взяти це до уваги і пристосувати до цього свої дії» [1, с. 38-39]. Проте такі побоювання, можливо, дещо перебільшені. Активно діючи у всіх напрямках зовнішньої політики, Туреччина, безумовно, буде продовжувати й тісну співпрацю з Україною. Навряд чи Україна зникне зовсім зі сфери інтересів Туреччини, але увага її до нас, ймовірно, може значно зменшитися, і це є реальною загрозою перспективі встановлення стратегічних відносин.

З урахуванням вищезазначених чинників можна визначити пріоритетні завдання зовнішньополітичного курсу України стосовно стратегії розвитку українсько-турецького стратегічного партнерства.

По-перше, для набуття Україною статусу реального регіонального лідера необхідно активно провадити в регіоні політику безпеки, економічної стабільності, розвитку процесів інтеграції на всіх рівнях. Наші країни обов'язково мають втілювати в життя заявлені проекти та розробляти нові, які необхідно терміново впроваджувати в життя.

Сферами активної співпраці є економіка, політика, безпека, недопущення застосування сили у вирішенні конфліктів, створення ефективної і надійної енергетичної системи.

По-друге, Україна і Туреччина повинні співпрацювати у забезпеченні безперервного функціонування транспортних транзитних коридорів на просторі від Балтики до Чорного і Каспійського морів. Розвантаження проток Босфор і Дарданелли є наразі нагальною необхідністю для світової економіки, а не лише для Європи.

По-третє, як Україна, так і Туреччина зацікавлені у вступі до ЄС. Проте вступ до ЄС для обох країн в найближчій перспективі є малоімовірним. Причини цього є різними для двох країн, проте детальне вивчення та аналіз турецького досвіду взаємин з ЄС безумовно є дуже корисним та повчальним для України. Принаймні, ми не повинні повторювати чужих помилок у своїх євроінтеграційних прагненнях.

По-четверте, необхідно суттєво змінити всю систему економічних відносин України з Туреччиною задля підвищення її ефективності. Перш за все, перспективним є перехід від традиційних форм торгівлі до втілення цільових програм виробничої та інвестиційної кооперації в пріоритетних галузях і сферах економіки двох країн. Такими сферами є та залишаються воєнно-технічне співробітництво, енергетика, будівництво транспортних трубопроводів, хімічна, вугільна, лісова, деревообробна і текстильна промисловості, металургія, будівництво, аерокосмічна сфера, судно- і авіабудівництво, сільське господарство, транспорт, сфера високих наукомістких технологій, вивчення натуральних ресурсів Чорного моря, туризм, вихід на ринки третіх країн.

По-п'яте, Україна може суттєво збільшити свій зовнішньополітичний імідж, співпрацюючи разом з Туреччиною у врегулюванні близькосхідного та інших «заморожених» конфліктів. Необхідно домагатися підтримки Туреччини у просуванні українських економічних проєктів в регіонах Кавказу, Центральної Азії і Балкан.

Враховуючи все вищезначене, безальтернативною для України є проведення активної наступальної стратегії у розвитку українсько-турецьких зовнішньополітичних відносин. Вище за все мають поставати національні інтереси України, які конче потребують встановлення стратегічного партнерства з Туреччиною. Ніякі чинники політичної кон'юнктури, особливо українсько-російські стосунки, не повинні ставати на заваді цій стратегічній меті [порівн.: 3, с. 19-21].

Можна цілком погодитись з Н. Мхитарян, що першочерговими завданнями для розбудови стратегічних відносин України з Туреччиною мають бути наступні [8]:

- розробка Концепції стратегічного партнерства, підготовка та підписання офіційного документу про стратегічне партнерство;
- розробка на цій основі комплексного документу щодо економічного співробітництва у енергетичній та енерготранспортній сфері;
- створення трансконтинентальних транспортних коридорів, в яких Україна і Туреччина мають відігравати ключову транспортну та економічну роль;
- розробка документу щодо співробітництва з ТР у Євразії;
- створення Зони вільної торгівлі та впровадження безвізового режиму з Туреччиною;
- визначення пріоритетних напрямків та сфер дво- та багатостороннього співробітництва;
- активізація та забезпечення більш ефективної роботи Спільної українсько-турецької комісії із співробітництва;
- перехід від традиційних форм торгівлі до цільових програм виробничої та інвестиційної кооперації в пріоритетних галузях і сферах економіки;
- активізація співпраці у безпековій взаємодії на двосторонньому рівні і в рамках регіональних ініціатив, міжнародних та регіональних організацій;
- визначення пріоритетних напрямків співробітництва в рамках регіональних та міжнародних структур;
- забезпечення постійно діючого політичного двостороннього діалогу;
- забезпечення формування позитивного іміджу України у ТР за допомогою місцевих та світових ЗМІ, а також нейтралізація негативного іміджу Туреччини, пов'язаного з кримським питанням, серед певної частини населення України.

Таким чином, Україна та ТР мають у найближчий час стати реальними стратегічними партнерами, наповнити двосторонні відносини реальними спільними проектами та юридично оформити це відповідними міжнародними угодами. Стратегічне партнерство України та Туреччини є безумовно взаємовигідним, воно має стати важливим елементом зовнішньополітичної стратегії обох країн. Але для його реального втілення необхідно ще багато зробити. Особливо це стосується України, яка може втратити шанс отримати потужного стратегічного партнера, що може забезпечувати ґрунтовну підтримку України як в регіональній, так і в світовій міжнародній політиці. Подальші дослідження проблеми українсько-турецьких відносин доцільно спрямувати на визначення основних найбільш перспективних напрямків стратегічного партнерства.

Бібліографічний список

1. Воротнюк М. Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи [Текст] / М. Воротнюк // Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва / Центр Разумкова; Фонд Арсенія Яценюка «Open Ukraine»; Центр міжнар. та європ. дослідж. Ун-ту Кадір Хас; [кер. проекту: В. Чалий; ред. україномов. ч.: Л. Шангіна, М. Пашков; ред. англomов. ч.: В. Клименко, Є. Шульга] – К. : Заповіт, 2011. – С. 36-39.
2. Корсунський С.В. Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра... [Текст] / С. Корсунський // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2011. – Вип. 17. – С. 24-31.
3. Мхитарян Н. Стратегія розвитку українсько-турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань української держави [Текст] / Н. Мхитарян // Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнародної конференції / За ред. М.О. Воротнюк. – Одеса : 2006. – С. 14-22.
4. Мхитарян Н.І. Особливості формування сучасної зовнішньої політики Туреччини [Текст] / Н. Мхитарян // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 1 (22). – С. 177-182.
5. Рассоха Л. Українсько-турецькі відносини (1990-2005 роки) [Електронний ресурс] / Л. Рассоха. – Режим доступу : www.niss.od.ua/p/92.doc
6. Редькіна В.А. Сучасний потенціал україно-турецьких відносин у контексті реалізації геоекономічної стратегії України [Текст] / В. Редькіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 50-61.
7. Сергійчук Б. На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI – на початку XXI ст. [Текст] / Б. Сергійчук, В. Сергійчук. – К. : Сергійчук М.І., 2012. – 319 с.
8. Стан та перспективи українсько-турецьких відносин. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/472/>

В даній статтє рассматриваются проблемы современных украинско-турецких отношений, перспективы их дальнейшего развития. Анализируется роль украинско-турецкого партнерства в формировании внешнеполитической стратегии обеих стран.

The problems of modern Ukrainian-Turkish relations, the prospects for their further development are examined in this article. The role of the Ukrainian-Turkish partnership in the formation of foreign policy of both countries are analyzed.

Стаття надійшла до редколегії 31.01.2013